

LESZEK I. RATAJCZYK

MOC DOWODOWA WYDRUKU KOMPUTEROWEGO W SYSTEMIE REJESTRACJI STANU CYWILNEGO

I

Wykorzystanie techniki elektronicznego przetwarzania danych powoduje powstanie wielu problemów prawnych, które są przedmiotem nowej dyscypliny prawniczej, tak zwanego prawa informatycznego.

Komputery wykorzystywane są w różnych dziedzinach działalności ludzkiej, powodując zmiany stosunków społecznych, co rodzi konieczność opracowania zasad regulacji prawnej ich wykorzystania. Zasadniczym problemem przy wykorzystaniu komputerów jest zagadnienie zorganizowania działalności informatycznej, rozumianej jako zorganizowanie w sensie metodycznym i formalnym¹. Istniejące systemy informatyczne klasyfikowane są z tego punktu widzenia w różny sposób. W ramach tych sposobów klasyfikacji wyróżnia się systemy ewidencyjne, których celem jest wyszukiwanie określonych informacji dla realizacji celów wskazanych przez użytkowników. Systemy ewidencyjne stosowane w dziedzinie prawa w znacznym stopniu różnią się od systemów ewidencyjnych w innych dziedzinach działalności ludzkiej. W grupie systemów ewidencyjnych szczególnego znaczenia nabierają systemy gromadzące dane osobowe. W związku z ich zastosowaniem wyłania się wiele nowych problemów, wynikających ze skutków ich stosowania, dotyczących przede wszystkim ochrony sfery życia osobistego obywateli². Niebezpieczeństwa, jakie powstają przy uruchamianiu ewidencyjnych systemów informatycznych gromadzących dane osobowe, wynikają zarówno z faktu grupowania rozproszonych dawniej danych jednostkowych, dających możliwość tworzenia charakterystyk osobowych, jak i z

¹ M. Owoc, M. Zieliński, *Elementy informatyki*, Poznań 1976, s. 122 i nast.

² E. Achtelik, J. Wołoch, *Spoleczne problemy informatyki*, Nowe Drogi, 12/1977, s. 122 i nast.; J. Kosik, *Ochrona jednostki w prawie szwedzkim przed zastosowaniem komputera*, Państwo i Prawo 6/1975, s. 111 i nast.; W. Garstka, A. Mrozek, *Elektroniczne przetwarzanie danych w administracji państwowej, prawie i nauce prawa Republiki Federalnej Niemiec*, Państwo i Prawo 6/1975, s. 100.

nowych cech, które uzyskują nośniki informacji uzyskiwane z systemów informatycznych poprzez wywieranie istotnego wpływu na stosunki społecznie.

Przedmiotem rozważań objęte są niektóre kwestie związane z możliwością zastosowania komputerów w rejestracji stanu cywilnego. Zagadnienie to wyłania się w związku z uruchamianiem systemu powszechnej ewidencji ludności, w którym rejestrowane będą także dane, składające się na pojęcie stanu cywilnego. Nie negując konieczności wprowadzania postępu technicznego w rejestracji stanu cywilnego, należy jednak dostrzegać różnorodne skutki, jakie powstaną przy wykorzystaniu danych zawartych w systemie ewidencji ludności do rejestracji stanu cywilnego.

Należy zwrócić uwagę, iż doniosłość społeczna nowych nośników informacji uzyskiwanych z systemów informatycznych (wydruków) nakazuje ocenić ich charakter prawny i moc dowodową. Ma to szczególne znaczenie przy wykorzystaniu komputerów w rejestracji stanu cywilnego z uwagi na wyłączność mocy dowodowej aktów stwierdzających stan cywilny, która leży u podstaw rękojmi wiary publicznej dokumentów. Oceniając moc dowodową wydruku komputerowego w systemie rejestracji stanu cywilnego, celowe wydaje się sprecyzowanie nie tylko warunków, jakie spełniać powinien wydruk komputerowy, aby mógł być uznany za dokument, lecz także wskazanie niektórych założeń metodologicznych budowy informatycznego systemu rejestracji stanu cywilnego.

II

1) Rozważania nad możliwością zastosowania informatycznych systemów ewidencyjnych w dziedzinie prawa o aktach stanu cywilnego muszą być poprzedzone przede wszystkim ustaleniem, co jest objęte rejestracją stanu cywilnego, a tym samym ustaleniem pojęcia „stan cywilny”.

W literaturze polskiej brak jednoznacznego określenia pojęcia „stan cywilny”. Jest on rozumiany jako zespół cech charakteryzujący w społeczeństwie indywidualną pozycję osób³, przy czym rzutuje on na istnienie bądź brak przesłanek pełni praw⁴. Przez pojęcie stan cywilny rozumie się także zespół cech określający stanowisko osoby w rodzinie, co pozwala na ustalenie istnienia pokrewieństwa, powinowactwa oraz uczestnictwa w związku małżeńskim⁵. Stan cywilny rozumiany jest

³ J. Starościak, *Prawo administracyjne*, Warszawa 1969, s. 555.

⁴ J. Litwini, *Prawo o aktach stanu cywilnego — komentarz*, Warszawa 1961, s. 15 i nast.

⁵ J. Ignatowicz, *Stan cywilny i jego ochrona*, *Annales*, UMCS Sectio 6, t. VI, 4, Dublin 1963, s. 129.

także jako zespół cech mających charakter czysto osobisty, takich jak: płeć, wiek, imię itd.⁶ Przyjmuje się także rozumienie stanu cywilnego, które swoim zakresem obejmuje zarówno cechy wpływające na statum familiae, jak i cechy charakteryzujące sytuację osobistą człowieka⁷.

Wszystkie te definicje są bardzo szerokie, co wpływa na ich precyzję. Powoduje to niemożność ustalenia pełnego zakresu cech obejmujących stan cywilny, a jednocześnie nie pozwala ustalić pełnego katalogu cech przyjmowanych w proponowanych definicjach⁸. Można zauważyć, że różnice w ustaleniu zakresu pojęcia „stan cywilny” wynikają z potrzeby poszczególnych gałęzi prawa bądź praktyki⁹. W tej sytuacji nie można ustalić także zespołu cech obejmujących stan cywilny, które miałyby doniosłość prawną i w odniesieniu do nich, zespołu cech składających się na to pojęcie, ustalonych przez prawo. Brak także ustawowej definicji „stanu cywilnego” w prawie o aktach stanu cywilnego, jak i w kolejnych projektach nowel¹⁰. Ustawowa definicja jest także rzadkością w innych ustawodawstwach¹¹. W prawie o aktach stanu cywilnego przyjęte pojęcie stanu cywilnego nie jest jednolite. Obok szerokiego pojęcia obejmującego zespół cech charakteryzujących sytuację osoby w rodzinie i jej sytuację czysto osobistą, używane jest pojęcie węższe obejmujące jedynie cechy w granicach status familiae (np. w art. 50 ust. 1 pkt 1 i 55, ust. 1 pkt 1, 72 ust. 1 pkt 3)¹². Ustalenie zatem katalogu cech okładających się na pojęcie stanu cywilnego, możliwe jest jedynie przy analizie obowiązujących przepisów z uwagi na sformułowanie art. 1 pr. o a. s. c., odsyłające przy ustalaniu stanu cywilnego do akt sporządzonych w księgach.

Rejestracją w księgach stanu cywilnego objęte są urodzenia, małżeństwa, zgony oraz inne dane przewidziane przepisami (art. 2 pr. o a.s.c.). Na tej podstawie przyjmuje się, że stan cywilny obejmuje wszystkie i tylko te dane, które z mocy przepisów prawa podlegają wpisowi do ksiąg stanu cywilnego, o ile dotyczą one bezpośrednio danej osoby, przy czym o istnieniu i treści danej cechy rozstrzyga tylko podstawowy wpis dotyczący tej cechy¹³. Rejestracja obejmuje, obok sporządzania

⁶ J. Litwin, op. cit., s. 16.

⁷ S. Grzybowski, *System prawa cywilnego — część ogólna*, t. I, Warszawa 1974, s. 350.

⁸ Ibidem.

⁹ J. Litwin, op. cit., s. 18.

¹⁰ Dekret z dnia 8 VI 1955 r. (Dz.U. z 1955 r., nr 25, poz. 151 z późniejszymi zmianami) oraz kolejne projekty redakcji noweli do prawa o a.s.c. z lat 1975- 1979 opracowane przez Departament Społeczno-Administracyjny MSW (niepublikowane).

¹¹ J. Litwin, op. cit., s. 17.

¹² Ibidem na s. 19 występuje odmienne określenie tych pojęć, które autor uznaje za określenie potoczne.

¹³ S. Grzybowski, op. cit., s. 350 i nast.

aktów urodzenia, małżeństwa i zgonu, także zamieszczanie wzmianek marginesowych i przypisków, jak również sporządzanie protokółów zawierających oświadczenia dotyczące zmiany stanu cywilnego lub nazwiska osób.

Należy podkreślić, że zakres danych, podlegających rejestracji w księgach stanu cywilnego, obejmuje pewną kategorię faktów prawnych, którą są stany¹⁴. Przy takim założeniu można dojść do wniosku, iż stan cywilny osoby fizycznej obejmuje nie tylko jedną kategorię gnoseologiczną, jaką są cechy, ale rozszerza zakres pojęcia z uwagi na sformułowanie zawarte w art. 2 pr. o a.s.c. na relacje (stosunki), jakie zachodzą między podmiotami stosunków prawnych (status familiae). Pozwala to na ustalenie, które z cech (stanów rozumianych jako suma cech) i relacji posiadają doniosłość prawną oraz podlegają rejestracji w księgach. Wprowadzenie takiego rozróżnienia znajdowało swoje uzasadnienie w przepisach innych aktów prawnych, w których wprowadzane były pojęcia zbliżone do pojęcia stanu cywilnego o nieustalonej bliżej treści, na przykład *stan rodzinny*. Stan cywilny osoby fizycznej obejmuje zatem nie wszystkie cechy mające doniosłość prawną, uwidocznione we wpisach w księgach stanu cywilnego, ale tylko te, którym z mocy art. 1 pr. o a.s.c. moc stwierdzenia stanu cywilnego została przyznana. Są to te cechy, które są objęte wpisami dotyczącymi bezpośrednio danej osoby i nadto mają charakter podstawowy¹⁵. Kształtowanie się stanu cywilnego następuje w związku z tym na podstawie zdarzeń czysto fizycznych (naturalnych), czynności prawnych z zakresu prawa rodzinnego, jak i orzeczeń organów państwowych¹⁶.

Nie negując przytoczonych źródeł kształtowania stanu cywilnego należy uznać, że podział ten nie jest precyzyjny. Z uwagi na rozróżnienie stanów i zaszczości, jako postaci faktów prawnych, należy uznać przytoczone fakty jako postacie zaszczości (zmian)¹⁷, albowiem poszczególne (indywidualne) cechy składające się na pojęcie stanu cywilnego nie ulegają zmianom. Zmianie mogą ulegać jedynie sumy cech (w kategoriach gnoseologicznych — zmiany stanów). Takie wprowadzenie pozwala na wyczerpujące wyliczenie cech składających się na pojęcie stanu cywilnego, objętych rejestracją. Objęte są nią pokrewieństwo, powinowactwo, uczestnictwo w stosunku małżeństwa, płeć, wiek i imię. Jest to zatem tylko pewna grupa danych charakteryzujących jednostkę, ustalona przez prawo. Z systemu rejestracji stanu cywilnego wyłączone zo-

¹⁴ W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1978, s. 191 oraz *Przewodnik do nauki o postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1973, s. 71.

¹⁵ S. Grzybowski, op. cit., s. 351.

¹⁶ Taką klasyfikację przyjmuje J. Litwin op. cit., s. 19. Por. także na ten temat S. Erlich, *Wstęp do nauki o państwie i prawie*, Warszawa 1971, s. 116 oraz A. Łopatka, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1968, s. 282.

¹⁷ Tak W. Berutowicz, *Przewodnik...*, s. 70.

stały takie dane jak obywatelstwo czy opieka¹⁸. Inaczej rzecz ujmując, *nie* podlegają rejestracji w formie aktów urodzenia, małżeństwa i zgonu oświadczenia woli, których celem jest nabycie lub zrzeczenie się obywatelstwa oraz decyzje administracyjne w tym przedmiocie, jak również orzeczenia sądowe o ubezwłasnowolnieniu i ustanowieniu opieki¹⁹. Jednakże istnieje możliwość uwidocznienia tych danych zgodnie z art. 18 pkt 1 pr. o a.s.c. we wzmiankach marginesowych, co jednak rzutuje na ich charakter prawny.

2) Rejestracja stanu cywilnego rozumiana jest jako system obowiązkowych i ciągłych zapisów cech obejmujących stan cywilny osoby oraz innych danych (zaszłości) określonych przez prawo, w formie aktów. Rozważając możliwość wykorzystania w niej komputerów, a tym samym dopuszczalność wprowadzania do obrotu wydruku komputerowego należy ustalić skutki prawne wpisów w księgach stanu cywilnego, a więc ich charakter prawny oraz dokonać oceny mocy dowodowej aktów.

Na wstępie należy stwierdzić, że wpisy dokonywane w księgach stanu cywilnego mogą mieć postać aktu, wzmianki marginesowej (art. 1.1, 18 pr. o a.s.c.) bądź też przypisku (pkt 84 Instrukcji MSW)²⁰. Rozróżnienie to nie wywiera żadnego wpływu na ocenę charakteru wpisu w księdze, jakkolwiek może rzutować na ich moc dowodową. W orzecznictwie i doktrynie prezentowany jest pogląd przyznający wpisom dokonywanym w aktach stanu cywilnego jedynie charakter deklaratoryjny²¹. Sformułowanie art. 1 pr. o a.s.c. wskazujące na funkcję aktów sprowadzającą się do stwierdzenia istnienia bądź braku określonych cech obejmujących stan cywilny, prowadzi do wniosku, że wpisy w postaci aktów stanu cywilnego nie powodują powstania, zmiany lub ustania stosunków prawnych. Także w orzecznictwie ustalili się poglądy odmawiający im charakteru konstytutywnego, gdyż stan prawny, który zarejestrowany jest w postaci aktu, wynika z odpowiednich przepisów prawa²². Ponadto niektórym rodzajom aktów stanu cywilnego odmawia się bytu

¹⁸ Obowiązek rejestracji obywatelstwa w aktach małżeństwa i zgonu przewidziany był w prawie o aktach stanu cywilnego z dnia 25 IX 1945 r. (Dz.U. z 1945 r., nr 48, poz. 272).

¹⁹ Jak podaje J. Litwin, op. cit., s. 25, w systemach prawnych innych państw Cap. Belgia, Hiszpania, Włochy, Portugalia) rejestracją objęte są takie dane jak: ustanowienie opieki, kurateli, ubezwłasnowolnienie, uznanie za pełnoletniego czy małżeńskie umowy majątkowe.

²⁰ *Instrukcja Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (Departament Społeczno-Administracyjny) dla urzędów stanu cywilnego i organów nadzoru*, Warszawa 1955, zwanej dalej *Instrukcją*.

²¹ J. Litwin, op. cit., s. 25, S. Grzybowski, op. cit., s. 351.

²² Por. tezy orzeczeń SN z 29 XII 1947 r. sygn. C I 1941/47 opubl. Państwo i Prawo 8/1948, s. 125.

samodzielnego, określając wyraźnie ich istotę jako rejestrację zdarzeń³. Należy dodać, że nie wszystkie wpisy dokonywane w księgach stanu cywilnego pozwalają nam stwierdzić stan cywilny, jakkolwiek ze sformułowania art. 1 pr. o a.s.c. można by wnioskować przeciwnie. Wynika to z przyjęcia rozumienia pojęcia „stan cywilny” jako zespołu cech ustalonego przez prawodawcę²⁴. Wskazywane są także skutki praktyczne wpisów w postaci aktu, mające charakter deklaratoryjny²⁵. Sprowadzają się one między innymi do odmówienia charakteru konstytucyjnego wpisom w postaci aktu małżeństwa, na podstawie tego, że fakty prawne będące przedmiotem rejestracji istnieją i wywołują skutki od chwili udostępnienia zdarzenia, dokonania czynności prawnej, czy uprawomocnienia się decyzji organów administracyjnych²⁶. Ponadto nie wywołują żadnych skutków prawnych wpisy nieprawdziwe²⁷. Także wpisy w postaci wzmianki marginesowej nie mają charakteru konstytucyjnego, co wynika z faktu, że stanowią integralną część aktu stanu cywilnego od momentu jej zamieszczenia. Nadto stanowią jedynie adnotację dokonywaną na (marginesie aktu, nie posiadającą samoistnego bytu, co wynika z tego, że podstawę do ich zamieszczenia stanowią orzeczenia organów państwowych, wypisy akt stanu cywilnego oraz inne dokumenty kształtujące treść lub mające wpływ na ważność aktu (art. 18 pkt 2 pr. o a.s.c.). Celem zamieszczenia wzmianki jest zmiana elementów aktu wskazania oceny ważności aktu lub jego części, czy też innej wzmianki oraz odsłanie do innego aktu stanu cywilnego. W odróżnieniu od wpisu w postaci aktu wzmianka marginesowa wskazywać może skutek prawny faktu rejestrowanego wcześniejszy niż chwila wydania podstawy jej zamieszczenia (np. dane dotyczące rodziców w aktach urodzenia czy małżeństwa). Jednakże nie ma to wpływu na ocenę jej charakteru prawnego.

Kolejną postacią wpisów dokonywanych w księgach stanu cywilnego

²³ Por. Postanowienie SN z dnia 30 VI 1963 sygn. III OR 102/63.

²⁴ Jak słusznie zauważył S. Grzybowski, op. cit., s. 351, prowadziłyby to do stwierdzenia na podstawie różnych aktów dotyczących danej osoby okoliczności sprzecznych z sobą w przypadku różnic w treści poszczególnych aktów stanu cywilnego.

²⁵ Por. J. Litwin, op. cit., s. 26,

²⁶ Stanowisko tacy wyraził SN w orzeczeniu z dnia 15 V 1957 r. sygn. I CR 676/56, stwierdzając, iż akt stanu cywilnego stanowi jedynie dowód zawarcia związku małżeńskiego, a nie przesłankę jego ważności. Zawarcie małżeństwa następuje już w chwili złożenia przez przyszłych małżonków w określonych prawnie warunkach, publicznie przed urzędnikiem stanu cywilnego, zgodnego oświadczenia, że wstępują w związek małżeński, a nie po sporządzeniu odpowiedniego aktu.

²⁷ Także akt zgonu sporządzony na (podstawie prawomocnego postanowienia o uznaniu za zmarłego, które następnie uchylano, nie wywołuje skutków prawnych. Jednakże mogą pozostawać skutki prawne spowodowane wydaniem postanowienia „określone w kodeksie postępowania cywilnego. Takie stanowisko wyraził SN min. w orzeczeniach z dnia 30 VII 1960 r. sygn. 4 CR 828/59 oraz z dnia 14 LI 1964 r. I CR 996/62.

są przypiski przewidziane w pkt. 84 Instrukcji. Są to adnotacje dokonywane w księgach stanu cywilnego mające ujawnić datę i miejsce zdarzeń prawnych istotnych dla stanu cywilnego osoby. Zakres adnotacji tego rodzaju określony został w Instrukcji wyczerpująco. Podstawą ich zamieszczenia mogą być tylko wypisy aktów stanu cywilnego, zawiadomienia o sporządzonych aktach oraz orzeczenia sądowe²⁸. Z istoty tej postaci wpisu wynika ich deklaratoryjny charakter, co znajduje także potwierdzenie nawet w nieobowiązaniu szczegółowych procedur dotyczących ich zamieszczania (np. nie wymaga się podpisu ani wskazania podstawy zamieszczenia) i prostowania oczywistych błędów pisarskich. Na podstawie tak ustalonego charakteru prawnego wpisów w księgach stanu cywilnego można określić moc dowodową aktów stanu cywilnego. Przyjmuje się, iż akty stanu cywilnego są kwalifikowanym dowodem stanu cywilnego w tym znaczeniu, że osoba składająca wypis z takiego aktu zostaje zwolniona od przedstawienia dowodów uzupełniających²⁹. Wniosek taki nie wynika bynajmniej w sposób oczywisty ze sformułowania art. 25 pr. o a.s.c., gdyż można domniemywać, iż wszelkie zdarzenia objęte rejestracją w postaci aktu stanu cywilnego nie wymagają prowadzenia dodatkowego dowodu, a tym samym mają wyłączną moc dowodową. Jednakże należy pamiętać, że organy prowadzące księgi stanu cywilnego nie są wyłącznie uprawnione do ustalania prawdziwości wszelkich faktów podlegających rejestracji³⁰, niekonieczna jest ścieśniająca wykładnia art. 25 pr. o a.s.c. do tych jedynie faktów, które nie są przez konkretny przepis przekazane sądom lub organom administracyjnym. Należy także dodać, iż wyłączna moc dowodowa przysługuje nie tylko samym aktom, ale także innym postaciom wpisów z aktów (art. 72, 73 i 75 pr. o a.s.c.). Podkreśla się także możliwość traktowania w charakterze równorzędnego dowodu orzeczeń sądowych i decyzji administracyjnych o charakterze konstytutywnym (wyrok rozwodowy, decyzja o zmianie, nazwiska) z tym zastrzeżeniem, że nie zostaje naruszona zasada wyłączności aktu jako dowodu stanu cywilnego³¹. Celowe wydaje się wskazanie przytaczanych w literaturze przykładów odmawiających waloru wyłączności mocy dowodowej aktów w zakresie ustalania stanu cywilnego³². Wskazuje się przede wszystkim możliwość traktowania w charakterze dowodów równorzędnych innych dowodów (np. dowód osobisty jako dowód tożsamości) oraz dopuszczalność przeprowadzenia innych dowodów w przypadku niesporządzenia aktu, a także na wyłączenie mocy

²⁸ Por. J. Litwin, *osp. cit.*, s. 125.

²⁹ Por. J. Litwin, *op. cit.*, s. 28 oraz S. Grzybowski *op. cit.*, s. 353.

³⁰ Por. J. Litwin, *op. cit.*, s. 29.

³¹ *Ibidem*, s. 30.

³² Por. A. Wolter, *Z zagadnień praktyki legislacyjnej — na marginesie prawa o a.s.c. z 1955 r.* — *Nowe Prawo* 6/1955, s. 94 i nast. oraz S. Grzybowski, *op. cit.*, s. 352 i nast.

dowodowej aktu w sytuacjach, w których przepisy szczególne przewidują prowadzenie dowodu na okoliczności stwierdzone w aktach (np. 63 k.r.o. — zaprzeczenie ojcostwa, 84 k.r.o. ustalenie ojcostwa, 425 k.p.c. — ustalenie nieistnienia małżeństwa, 539 k.p.c.). Wskazane wyżej wyjątki od zasady wyłączności aktów, jako dowodu stwierdzającego stan cywilny, mogą stanowić podstawy do odmówienia tego waloru aktom.

Należy, moim zdaniem, przyjąć, iż w sformułowaniu art. 25 pr. o a.s.c. wskazuje się na wyłączność aktów jako środków stwierdzających prawdziwość informacji o stanie cywilnym, a nie o jednej z postaci tychże środków, jakim w postępowaniu jest dowód³³. Świadczy o tym także wskazanie odpowiedniego trybu (procedury) usuwania wadliwości wszystkich środków stwierdzania prawdziwości informacji o stanie cywilnym. Z tego też względu pojęcie „wyłącznej” mocy dowodowej aktów stanu cywilnego jest nieprecyzyjne, gdyż zawęży zakres rozważań do stwierdzeń wskazujących na niedopuszczalność (wyłączność) korzystania z innych środków dowodowych. Wskazane zatem sytuacje, gdzie istnieje możliwość traktowania w charakterze dowodu równorzędnego z aktami stanu cywilnego dowodów (np. odpisów, wyroków orzekających rozwód), nie mogą prowadzić do wniosku, że wyłączność stwierdzania prawdziwości informacji o stanie cywilnym jaką przyznano aktom stanu cywilnego doznaje ograniczeń. Należy dodać, że dla dalszych rozważań istotnego znaczenia nabiera podział środków stwierdzania prawdziwości informacji o faktach w postępowaniu cywilnym obejmujący dowody, założenia prawdziwości oraz uprawdopodobnienie³⁴. Pozwoli to na zaproponowanie wniosków co do możliwości stosowania w rejestracji stanu cywilnego innych postaci dokumentów (rodzaj środka dowodowego).

III

1) W literaturze prawniczej brak zgodności stanowisk co do ustalenia zakresu pojęcia dokumentu. Podkreśla się doniosłość prawną dokumentów w różnych postępowaniach przed organami państwowymi wskazując jednocześnie szereg funkcji jakie w nich spełniają³⁵. Do nich zalicza się funkcję sprawozdawczą dokumentów utrwalających przebieg czynności, a także funkcję rejestrowania czynności prawnych (organów państwowych i uczestników postępowania), które muszą być wyrażone

³³ Por. W. Berutowicz, *Przewodnik...*, s. 51. Autor rozróżnia w materiale procesowym informacje o faktach i środki stwierdzania prawdziwości tychże. Wprowadza także klasyfikację postaci środków stwierdzania prawdziwości informacji o faktach.

³⁴ Por. W. Berutowicz, *Przewodnik...*, s. 51 i nast. oraz w *Postępowaniu...*, s. 145 i nast.

³⁵ Por. A. Murzynowski, *Wydruk z komputera jako dokument w postępowaniu przed organami państwowymi*, w: *Materiały z Konferencji Informatyki Prawniczej nt. Prawne problemy systemów informatycznych*, t. I, Wrocław 1976, s. 168.

w formie pisemnej (np. wyroki). W postępowaniach przed organami państwowymi dokument spełnia także funkcję źródła informacji, niezbędną do ustaleń faktycznych i prawnych. Dokument zaliczany jest do rzeczowych środków dowodowych. Przyjmuje się dwa zasadnicze zakresy rozumienia tego pojęcia; w szerokim tego słowa znaczeniu przez dokument rozumie się każdą rzecz, która może nas pouczyć o treści pewnych zaszłości i stanów, mających znaczenie prawne³⁶. Zakres tego pojęcia obejmuje zatem różne rzeczowe środki dowodowe, niezależnie od tego czy wyrażone są one pisemnie czy też nie. Węższe pojęcie, wynikające ze sformułowań zawartych w przepisach kodeksu postępowania cywilnego, sprowadza się do ograniczenia kategorii dokumentów, do takich, które uzewnętrzniają fakty, mające znaczenie prawne, za pomocą znaków pisarskich³⁷. Przy czym przez znaki pisarskie wyrażające treść zawartą w dokumencie rozumie się nie tylko znaki literowe danego języka, lecz także oznaczenia cyfrowe i inne znaki umowne, niezależnie od sposobu ich nanoszenia. W kodeksie postępowania cywilnego wprowadzone zostały pojęcia dokumentu urzędowego oraz prywatnego (art. 244 i 245 k.p.c.).

Dokumenty urzędowe stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo stwierdzone, podczas gdy dokumentom prywatnym przyznana została jedynie moc wskazywania autora złożonego oświadczenia, jeżeli dana osoba złożyła pod tym oświadczeniem woli swój podpis. Dla kategorii dokumentów urzędowych ustalone zostały warunki (dotyczące formy, jak i kompetencji organów państwowych), których spełnienie pozwala na dokonywanie ustaleń co do ich mocy dowodowej na podstawie wynikających z art. 244 § 1 k.p.c. domniemań zgodności z prawdą treści dokumentu oraz na podstawie domniemania „autentyczności” pochodzenia dokumentu od danego organu państwowego³⁸. Podkreśla się jednak, że nie wszystkim składnikom treści wyrażonym w dokumentach urzędowych przyznana została moc „zaświadczenia”, co pozwala w odniesieniu do dokumentów urzędowych obejmujących oświadczenia woli stron ustalanie ich treści nie na podstawie domniemania wynikającego z art. 244 k.p.c., lecz na zasadach ogólnych (art. 233 § 1 k.p.c.)³⁹.

Na podstawie odmiennych kryteriów ustalony został zakres pojęcia „dokument” w prawie karnym, przez który rozumie się każdy przedmiot, którego treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mogącej mieć znaczenie prawne (art. 120 k.k.). Brak ustalenia jednolitego zakresu pojęcia dokumentu wynika w znacznym stopniu z róż-

³⁶ Por. W. Bernatowicz, *Postępowanie ...*, s. 147.

³⁷ Por. B. Dobrzański, M. Lisiewski, Z. Resich, W. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego — komentarz*, t. I, Warszawa 1975, s. 424.

³⁸ Por. B. Dobrzański i inni, op. cit., s. 426, wyrażają pogląd, iż domniemanie prawdziwości (autentyczności) nie wynika *expressis verbis* ze sformułowania art. 244 k.p.c., lecz w zestawieniu z art. 252 k.p.c. stanowisko takie wydaje się uzasadnione,

³⁹ *Ibidem*, s. 425.

norodności funkcji, jakie spełnia dokument w postępowaniu przed organami państwowymi oraz z uwagi na różnorodność zainteresowania funkcjami dokumentów występującymi w poszczególnych gałęziach prawa⁴⁰. Szczęólnego znaczenia nabiera pojęcie dokumentu w tej części postępowań przed organami państwowymi, która określona jest mianem postępowania dowodowego. Osiągnięcie celu postępowania następuje na podstawie zasady prawdy materialnej i realizowane jest w odniesieniu do środków zmierzających do jej ustalenia przy założeniu swobodnej oceny dowodów. Uznawanie za dokumenty (w szczególności urzędowe) innych środków stwierdzających (prawdziwość informacji o faktach, mających znaczenie dla rozstrzygnięcia może prowadzić do ich eliminowania z materiału dowodowego z uwagi na podział źródeł informacji i ustawowe ograniczenia w ich wykorzystywaniu przez organy stosujące prawo.

W postępowaniu dowodowym wprowadzone zostały ograniczenia w dopuszczalności korzystania z niektórych dokumentów z uwagi na to czy zaliczane są one do kategorii tak zwanych pierwotnych (oryginalnych) źródeł dowodowych, czy też pochodnych⁴¹. Ograniczenia w możliwości korzystania z pochodnych źródeł wynikają z zasady bezpośredniości postępowania, co uzasadnione jest potrzebą uzyskania informacji o największej gwarancji wiarygodności⁴². Stwarza to potrzebę przedstawiania takich dokumentów, które stanowią pierwotne źródła dowodowe. Jednakże częste są odstępstwa od korzystania z tych źródeł z uwagi na sprawność postępowań, w szczególności w sytuacjach, gdzie istnieje możliwość porównania z oryginałem lub gdzie nie podlegają ustaleniu fakty w nich zawarte.

2) Rozważania nad możliwością uznawania wydruków uzyskiwanych z komputerowego systemu rejestracji stanu cywilnego, jako dokumentów dopuszczonych do obrotu prawnego, muszą być poprzedzone ustaleniem przynajmniej niektórych warunków, jakim winien odpowiadać dokument. Warunki, którym musi odpowiadać dokument, aby być wprowadzonym do obrotu prawnego dotyczą formy w jakiej następuje przekazanie informacji o faktach oraz jego treści.

W odniesieniu do dokumentów istnieją formalne wymogi, ustalone dla poszczególnych ich rodzajów, obejmujące pewne dane zewnętrzne (np. typowe formularze), jak i pewne elementy treści (nazwa, podpisy, autoryzacja itp.). W odniesieniu do środków przekazu informacji uzyskiwanych z zastosowań komputerów celowe jest przyjęcie jednolitego kryterium do przeprowadzania podziału istniejących nośników informacji, co pozwoli na wprowadzenie do obrotu prawnego nowych nośników informacji, które mogą powstać w związku z postępowaniem technicznym. W literaturze wskazuje się szereg aktualnie istniejących typów nośników do

⁴⁰ Por. A. Murzynowski, op. cit., s. 168.

⁴¹ Ibidem, s. 170.

⁴² Par. W. Siedlecki, *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1968. s. 59.

których zalicza się na przykład nośniki tradycyjne, nośniki pochodzące z informacji rejestrowanych w wyposażeniu maszynowym systemu informatycznego (np. karty perforowane), nośniki powstające bezpośrednio z danych przetwarzanych w pamięci komputera oraz powstałe pośrednio w procesie emisji danych na urządzeniach abonenckich (terminale), a także w postaci mikrofilmów i mikrokart⁴³. Zróżnicowany proces technologiczny powstawania nowych rodzajów nośników informacji wymaga więc ustalenia warunków dla każdego z nich z osobna, ażeby można było zaliczać je do kategorii dokumentów.

Przedmiotem "rozważań objęte są jedynie nośniki informacji powstające w urządzeniach końcowych stacji abonenckich. Można dostrzec pewną relację między tymi grupami nośników informacji a przyjętym tradycyjnie podziałem dokumentów na oryginalne i ich odpisy. Identyczna relacja zachodzi także w systemie rejestracji stanu cywilnego między aktami stanu cywilnego i ich odpisami. Pozwala to na uznanie tych nośników informacji za dokumenty (nieoryginalne) z uwagi na możliwość spełnienia przez nie wszystkich warunków formalnych, jakkolwiek niezbędne wydaje się wprowadzenie reżimów zabezpieczających przed zniekształceniem zawartych w nich informacji.

Należy jednak podkreślić, iż w przypadku wprowadzenia do obrotu prawnego nowych nośników informacji powstaje większy stopień trudności przy porównaniu zawartej w nim treści z dokumentami tradycyjnymi. Dlatego też celowe wydaje się dopuszczenie do obrotu prawnego jedynie tych nośników informacji, których niebezpieczeństwo takie może być w znacznym stopniu wyeliminowane. Ma to bowiem istotne znaczenie dla oceny prawidłowości sporządzania takich dokumentów, jak i rzutuje na ocenę wiarygodności treści. Warunki te spełnione są w przypadku wprowadzenia do obrotu prawnego wydruku komputerowego, co nie wyklucza, moim zdaniem, konieczności opracowania nowych reguł potwierdzania prawidłowości sporządzania tych dokumentów. Procedury takie jedynie ułatwiają kontrolę prawidłowości ich sporządzania na wszystkich etapach opracowywania, stwarzając większe gwarancje wiarygodności zawartych w nich informacji⁴⁴.

IV

1) Powyższe ustalenia dotyczące uznania wydruku komputerowego za dokument, który może być dopuszczony do obrotu prawnego pozwalają na dokonanie oceny jego mocy dowodowej oraz na ustalenie zespołu warunków niezbędnych do nadania tym dokumentom rękojmi wiary pu-

⁴³ Por. S. Gęsiarz, J. Wołoch, *Problemy prawne systemów informatycznych w świetle przeglądu piśmiennictwa radzieckiego, w materiałach z Konferencji Informatyki Prawniczej*, t. I, Wrocław 1076, s. 137.

⁴⁴ *Ibidem*, 136.

blicznej na podstawie wyłączności mocy dowodowej w przypadku wprowadzenia komputerowej rejestracji stanu cywilnego. Punktem wyjścia do tych rozważań są niektóre problemy metodologiczne budowy informatycznego systemu rejestracji stanu cywilnego. Ich doniosłość wynika z faktu, ich wprowadzenie systemu informatycznego w zakresie rejestracji stanu cywilnego wiąże się z ogólnymi problemami, powstającymi w związku z gromadzeniem danych osobowych.

Podstawowym problemem metodologicznym budowy informatycznego systemu rejestracji stanu cywilnego jest sposób zorganizowania działalności informatycznej⁴⁵. Zagadnienie zorganizowania działalności informatycznej w tej dziedzinie sprowadza się do ustalenia czy rejestracja stanu cywilnego może następować w ramach systemu ewidencji ludności, czy też powinna być zorganizowana w odrębny system ewidencyjny. Przyjęcie jednej z tych koncepcji rzutuje, moim zdaniem, na ocenę charakteru prawnego wydruku obejmującego dane kształtujące stan cywilny osoby. Zorganizowanie samodzielnego systemu informatycznego dotyczącego rejestracji stanu cywilnego podlegać będzie podobnej, chociaż nie identycznej ocenie prawnej, jak tradycyjny system rejestracji oparty na księgach. W tym wypadku nastąpi tylko przejęcie funkcji gromadzenia danych kształtujących stan cywilny osób przez nowoczesne urządzenia techniczne, niewątpliwie powodujące wystąpienie problemów prawnych o charakterze ogólnym, wiążących się z możliwością popełniania pomyłek w gromadzeniu, przekazywaniu, przetwarzaniu i uzyskiwaniu informacji itp. Przy takim założeniu nastąpi jedynie zastąpienie ksiąg stanu cywilnego, inną nowoczesną postacią kartoteki. Zagadnienie komplikuje się, gdy wprowadzenie rejestracji stanu cywilnego następuje w ramach szerokiego pod względem posiadanych informacji systemu ewidencji ludności. Wątpliwości, jakie musi budzić przyjęcie takiego rozwiązania, nie są do obalenia jedynie, słusznym skądinąd, argumentem, jakim jest dążenie do likwidacji wielu rozproszonych zbiorów danych osobowych. Następuje ponadto połączenie systemu rejestracji stanu cywilnego, wyodrębnionego z uwagi na doniosłość społeczną, z systemem, którego celem jest gromadzenie, przechowywanie, przetwarzanie informacji nienormatywnych⁴⁶.

Doniosłość społeczna rejestracji stanu cywilnego wyraża się w tym, że jest ona prowadzona zarówno w interesie państwa, jak i w celu zabezpieczenia tych praw obywateli, które wynikają ze stosunków unormowanych w prawie rodzinnym⁴⁷. Za wyodrębnieniem informatycznego systemu rejestracji stanu cywilnego przemawia także fakt, iż uległyby znacznemu osłabieniu gwarancje nienaruszalności granic sfery prywat-

⁴⁵ M. Owoc, M. Zieliński, op. cit., s. 119 i nast.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ J. Litwin, op. cit., s. 22.

ności życia osobistego od sfery powszechnej dostępności wyrażające się między innymi w zamianie podmiotów uprawnionych do prowadzenia rejestracji. Nadto zwiększyłyby się prawdopodobieństwo naruszeń dóbr osobistych, tym bardziej że granice sfery dóbr osobistych nie są jednoznacznie określone. Pojawiają się bowiem dobra osobiste będące wynikiem zmiany form współżycia społecznego, czy też nowych sytuacji wytwarzanych rozwojem techniki⁴⁸.

Wyodrębnienie informatycznego systemu rejestracji stanu cywilnego znajduje swoje uzasadnienie także w tym, że dane objęte rejestracją w księgach stanu cywilnego, składające się na stan cywilny osoby, mogą ulegać jedynie zmianom przy zachowaniu odpowiedniej procedury (art. 25 pr. o a.s.c.) gwarantującej nienaruszalność praw stanu. Założenia metodologiczne budowy systemu informatycznego wpływają także na stopień niebezpieczeństwa uzyskiwania informacji nieaktualnych. Przyczyny uzyskiwania takich informacji pozostają poza sferą działania urządzeń transmisji danych i mieszczą się w zbyt wolnym tempie rejestrowania zmian danych osobowych. Prawdopodobieństwo uzyskania dezaktualizowanych informacji w przypadku włączenia rejestracji stanu cywilnego w system ewidencji ludności wzrasta z uwagi na olbrzymią liczbę informacji, jakie podlegają zarejestrowaniu oraz z uwagi na znaczny stopień trudności uzyskiwania pewnych rodzajów informacji. W systemie rejestracji stanu cywilnego rozumianego jako system obligatoryjnych i ciągłych zapisów faktów kształtujących stan cywilny osoby, element ciągłości (aktualizacji) nabiera szczególnego znaczenia. Stopień prawdopodobieństwa uzyskiwania takich informacji zwiększałby się także i z tego powodu, że następowałyby tutaj współpraca elektronicznego systemu informatycznego z mało sprawnym systemem uzyskiwania informacji.

Argumenty przytoczone wyżej, skłaniają, moim zdaniem, do przyjęcia założenia, iż informatyczny system rejestracji stanu cywilnego powinien być wyodrębniony z istniejących systemów ewidencyjnych.

2) Zakres uzyskiwanych informacji w formie wydruku komputerowego, na podstawie przedstawionego wyżej założenia, pozwala na dokonanie oceny jego charakteru prawnego.

Rozważania dotyczące wyłącznej mocy dowodowej aktów stanu cywilnego sprowadziły się do przyjęcia założenia, iż wyłączność mocy dowodowej tych dokumentów oparta jest na konstrukcji domniemań prawnych, stwarzających najsilniejszą gwarancję prawdziwości w postaci rękopisami wiary publicznej dokumentów. Przy czym wyłączność mocy dowodowej dotyczy nie tylko jednego ze środków dowodowych, rozumia-

⁴⁸ Por. A. Kopff, *Koncepcja praw do intymności i do prywatności życia osobistego — zagadnienia konstrukcyjne*, *Studia Cywilistyczne*, t. XX, 1972, s. 13.

nego jako szczególna postać środków stwierdzających prawdziwość informacji, lecz może być rozumiana w odniesieniu do wszystkich środków stwierdzających prawdziwość informacji. Pozwala to na stwierdzenie, iż gwarancje prawdziwości w postaci rękopisów wiary publicznej dokumentów, sprowadzają się do przyjęcia pewnego rodzaju konstrukcji myślowej, stanowiącej podstawę domniemania prawnego, na którą składają się wyłączenie środka stwierdzania prawdziwości informacji oraz przyjęcie odpowiedniego trybu dokumentowania dokonywania zmian w jego treści (w odniesieniu do aktów stanu cywilnego-postępowania nieprocesowego o sprostowanie lub unieważnienie). Rękopis wiary publicznej dotyczy zatem poszczególnych składników treści aktu stanu cywilnego, rozumianego jako dokument stanowiący pierwotne źródło informacji. Tego rodzaju gwarancje prawdziwości są więc nadawane przez ustawodawcę dla dokumentów uzyskiwanych wprost z oryginalnych źródeł informacji. Wydruk komputerowy, 'zawierający dane osobowe zgromadzone w banku danych systemu ewidencji ludności, nie mógłby zatem korzystać z tych gwarancji, gdyż założenia metodologiczne budowy tego systemu rzutują na zaliczenie go do kategorii dokumentów uzyskiwanych ze źródeł pochodnych, co wynika i z tego, że podstawą systemu jest zasada jednorazowej rejestracji danych. Przy wyłączeniu systemu rejestracji stanu cywilnego z systemu ewidencji ludności podstawa ta może ulec zmianie z uwagi na to, że rejestracja cech składających się na pojęcie stanu cywilnego następuje w sposób ciągły, przy czym kolejny (podstawowy) zapis (np. zawarcie związku małżeńskiego) w banku danych obejmującym wszystkie istniejące cechy składające się na stan cywilny, będzie mógł rzutować na ocenę stanu cywilnego i rozstrzygać o istnieniu i treści danej cechy. Tego rodzaju nawiązanie do pojęcia stanu cywilnego wydaje się uzasadnione wskazanym wyżej założeniem odrębności systemu rejestracji stanu cywilnego, który polegałby na prostym przejściu przez ten system wszystkich funkcji, jakie spełnia tradycyjna forma rejestracji. Nadto byłaby dopuszczona możliwość poszukiwania pewnych analogii w takich parach pojęciowych, jak bank danych i wydruk oraz księga i akt stanu cywilnego. Księgi stanu cywilnego, rozumiane jako zbiory aktów, posiadają bowiem cechy nadane samym aktom stanu cywilnego.

Szerokiego wykorzystania wydruku komputerowego w postępowaniu przed organami państwowymi nie ogranicza, moim zdaniem, zaliczenie go do kategorii dokumentów nieoryginalnych. Albowiem w celu usprawnienia działalności organów stosuje się coraz częściej postępowanie o mniejszym stopniu sformalizowania. Jednakże konieczność stwierdzania prawdziwości danych nadal pozostanie sprawą podstawową. Przy odpowiednio zorganizowanym systemie informatycznym łatwość sprawdzania prawdziwości danych zwiększa się, a tym samym, silniejsze stają się gwarancje prawdziwości informacji zawartych w wy-

druku. Stanowią one, moim zdaniem, podstawę do zapewnienia prawdziwości w postaci rękojmi wiary publicznej wydrukowi obejmującym dane kształtujące stan cywilny. Rękojmia wiary publicznej rozumiana jest jako środek ochrony praw podmiotowych⁴⁹. Ochrona ta przyznawana jest nie z uwagi na bardzo wysoki stopień prawdziwości informacji, lecz na podstawie kryterium doniosłości społecznej praw podmiotowych, jakie winny podlegać ochronie⁵⁰. Zaliczenie praw stanu do kategorii praw bezpośrednich, z uwagi na ich doniosłość społeczną, przy jednoczesnej niepodzielności stanu cywilnego, daje podstawę do konstruowania ich ochrony na podstawie rękojmi wiary publicznej, niezależnie od tego, w jakiej postaci są one rejestrowane. Postać rejestracji stanu cywilnego, z uwagi na charakter deklaratoryjny aktów, nie może stanowić podstawy do odmówienia wydrukowi komputerowemu, uzyskiwanemu w odrębnym informatycznym systemie rejestracji stanu cywilnego, charakteru dowodu wyłącznego. Niezbędnym jednakże warunkiem jest opracowanie procedur zabezpieczających wiarygodność informacji przede wszystkim w sferze założeń metodologicznych budowy systemu informatycznego.

VALEUR JUSTIFICATIVE DE LA LISTE IMPRIMÉE DE L'ORDINATEUR DANS LE SYSTÈME D'ENREGISTREMENT DE L'ÉTAT CIVIL

R é s u m é

L'introduction de systèmes des enregistrements informatiques des données personnelles, indispensables dans le processus de direction et de gestion, est la cause de l'intérêt croissant porté aux (problèmes liés aux principes méthodologiques de construction des systèmes informatiques. La mise en marche du système d'enregistrement universel de la population groupant des données personnelles permet de prendre position envers ~~des~~ problèmes qui surgissent pendant les essais d'exploitation de ce système dans l'enregistrement de l'état civil. Les données réunies à la banque d'informations de ce système d'enregistrement correspondent à la notion „état civil" ce qui fait qu'au cours des essais d'élaboration des principes informatiques du système d'enregistrement de l'état civil on ne peut pas omettre le problème de l'organisation de ce système par rapport au système d'enregistrement

Il existe deux variantes principales d'organisation de l'activité informatique dans ce domaine. La première consiste à exclure le système d'enregistrement de l'état civil du système d'enregistrement de la population tandis que la deuxième repose sur l'inclusion de l'enregistrement de l'état civil dans le système d'enregi-

⁴⁹ Por. Z. K. Nowakowski, *Prawo rzeczowe — zarys wykładu*, Warszawa 1969, s. 231.

⁵⁰ Por. J. Litwin, op. cit., s. 31.

strement de la population. De l'adoption de l'un de ces principes méthodologiques dépend l'appréciation de la valeur justificative de la liste imprimée de l'ordinateur.

Un système séparé d'enregistrement de l'état civil ne donnerait lieu qu'à une prise en charge par ce système des fonctions que remplit le système traditionnel d'enregistrement de l'état civil exercé à l'aide de registres. Ceci conduit en même temps à reconnaître l'exclusivité de la valeur justificative de la liste imprimée obtenue dans un système organisé de la même façon et avec les mêmes conséquences que dans le système reconnaissant l'exclusivité de la valeur justificative des actes d'état civil.